

Michał Grudecki

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0002-5185-3770

michal.grudecki@us.edu.pl

Przyczyny wprowadzenia zakazu stosowania kar cielesnych wobec małoletnich oraz skutki jego stosowania*

ABSTRAKT

Aby przedstawić cel i rzeczywistą funkcję, którą w społeczeństwie pełni zakaz stosowania kar cielesnych wobec małoletnich, na przykładzie polskiego systemu prawnego przeprowadzono analizę źródeł, przyczyn i skutków wprowadzenia tego zakazu w drodze normatywnej. Wskazano też, kto dążył do uchwalenia omawianej zmiany oraz podmioty mające wpływ na ukształtowanie zakazu w ostatecznej wersji. Ponadto opisano sytuację zarówno tych podmiotów, które w wyniku wprowadzenia przedmiotowego zakazu osiągnęły zyski, jak i tych, które poniosły straty. Analiza formalnych i nieformalnych reguł dotyczących metod wychowawczych, które obowiązują w społeczeństwie, ma na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy zakaz stosowania kar cielesnych wobec małoletnich pozwolił zrealizować cel założony przez ustawodawcę czy też wywołał odwrotny skutek.

Słowa kluczowe: kary cielesne; małoletni; zakaz; polski system prawny; metody wychowawcze; ustawodawca

WPROWADZENIE

Do 2009 r. zakaz stosowania kar cielesnych wobec małoletnich obowiązywał w 24 krajach świata¹. W Polsce zakaz ten został wprowadzony² do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego³ dopiero 10 czerwca 2010 r. w postaci art. 96¹ w brzmieniu: „Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych”. W niniejszym artykule, wykorzystując przykład polskiego systemu prawa, podjęto się przeprowadzenia analizy, w jaki sposób wprowadzenie *expressis verbis* zakazu stosowania kar cielesnych wpływa na stosunki rodzinne, a zwłaszcza na proces wychowawczy. Aby to ustalić, dokonano analizy pobudek, którymi kierował się polski ustawodawca, wprowadzając ów przepis, a także zaprezentowano efekty, które nowelizacja ta wywołała.

W opracowaniu posłużono się własną metodą badawczą, opartą w znacznej mierze na metodzie opracowanej przez P. Chmielnickiego⁴. Różni się ona od powszechnie wykorzysty-

* Artykuł powstał w ramach projektu badawczego sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2018/29/N/HS5/00725 i umowy nr UMO-2018/29/N/HS5/00725.

¹ A. Zolotor, M. Puzia, *Bans against Corporal Punishment: A Systematic Review of the Laws, Changes in Attitudes and Behaviours*, „Child Abuse Review” 2010, vol. 19(4), s. 229.

² Zob. ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2010, nr 125, poz. 842).

³ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1359 ze zm.), dalej: k.r.o.

⁴ P. Chmielnicki, *Metodyka badań nad źródłami powstawania prawa. Część 1. Podstawy*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2012, nr 3, s. 90 i n.; idem, *Metodyka badań nad źródłami powstawania prawa. Część 2. Uzasadnienie i objaśnianie poszczególnych faz badań*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2012, nr 4, s. 72 i n.; idem, *Konspekt badań nad źródłami pochodzenia prawa*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2012, nr 11, s. 84 i n.; idem, *Uniwersalna metoda oceny regulacji skutków prawnych*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2013, nr 7–8, s. 160 i n.; idem, *Identyfikacja celów i funkcji w ramach wykładni prawa*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2015, nr 3, s. 9 i n.;

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

wanej w naukach prawnych metody formalno-dogmatycznej analizy przepisów oraz pozwala lepiej poznać miejsce i rolę sformalizowanych reguł w społeczeństwie. Ponadto umożliwia wykorzystanie dorobku wielu nauk w celu odkrycia wzajemnej interakcji reguł formalnych i nieformalnych, które kierują daną zbiorowością.

Aby odkryć prawdziwy cel oraz funkcję, jaką pełni norma wprowadzona do systemu prawnego, należy najpierw wyodrębnić podmioty schematu działania. Są to podmioty, które dążą do jej wprowadzenia (źródła prawa) oraz podmioty, które uczestniczą w procesie legislacyjnym i mają wpływ na ostateczny kształt danej normy (dysponenci). Trzeba także ustalić interes, którym kierują się te podmioty. Następnie, biorąc pod uwagę fakt, że prawo nie występuje w próżni, lecz oddziałując na społeczeństwo i projektując świat możliwy⁵, stanowi system naczyń połączonych, należy rozważyć, w jaki sposób wprowadzona norma prawna wpływa na poszczególnych członków społeczeństwa, a zwłaszcza na tych, do których jest adresowana. Aby to uczynić, niezbędne jest dokonanie rekonstrukcji powiązań między rozwiązaniami formalnymi i nieformalnymi, które kierują ludzkim postępowaniem. Dzięki temu możliwe jest finalne ustalenie zysków i strat, które są ponoszone w wyniku uchwalenia normy, a także wskazanie, kto jest beneficjentem i maleficjentem omawianej zmiany.

PODMIOTY SCHEMATU DZIAŁANIA – ŹRÓDŁA PRAWA

Źródłem konstytutywnym wprowadzenia do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego przepisu art. 96¹ był głównie polski rząd. W trakcie pierwszego czytania projektu ustawy nowelizującej Kodeks rodzinny i opiekuńczy w tym zakresie przedstawiciel projektodawcy wskazał, że wprowadzenie zakazu stosowania kar cielesnych stanowi efekt wieloletnich batalii toczonych w trakcie prac legislacyjnych o uchwalenie tego typu normy⁶.

Niewątpliwie za źródło konstytutywne można uznać także Rzecznika Praw Dziecka⁷ oraz przedstawicieli organizacji społecznych zajmujących się ochroną praw dzieci (Komitet Ochrony Praw Dziecka, Krajowe Centrum Kompetencji, Fundacja „Cała Polska czyta dzieciom”, Polskie Towarzystwo ADHD), którzy aktywnie działali w celu ustanowienia zakazu stosowania kar fizycznych wobec małoletnich w trakcie procesu legislacyjnego, jak również podejmowali wcześniej różne akcje społeczne dotyczące szkodliwości bicia dzieci⁸. Kary cielesne – nawet drobne klapsy – zdaniem zwolenników wprowadzenia ich całkowitego zakazu uwłaczają godności dziecka, osłabiają poczucie bezpieczeństwa i nie stanowią dobrej metody wychowawczej.

M. Gurdek, *Wstęp*, [w:] *Badania nad źródłami prawa i efektami jego stosowania*, red. M. Gurdek, t. 1, Warszawa 2020, s. 9 i n.

⁵ M. Matczak, *Imperium tekstu. Prawo jako postulowanie i urzeczywistnianie świata możliwego*, Warszawa 2019.

⁶ 133. posiedzenie Komisji Polityki Społecznej oraz Rodziny z 5 marca 2009 r., <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgsknr6/PSR-133> [dostęp: 11.02.2021].

⁷ Stenogram z 62. posiedzenia Sejmu VI kadencji z 4 marca 2010 r., [http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter6.nsf/0/484DDBBB3FB4A10EC12576DD000EA21F/\\$file/62_b_ksiadzka.pdf](http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter6.nsf/0/484DDBBB3FB4A10EC12576DD000EA21F/$file/62_b_ksiadzka.pdf) [dostęp: 11.02.2021].

⁸ 133. posiedzenie Komisji Polityki Społecznej...; 139. posiedzenie Komisji Polityki Społecznej oraz Rodziny z 31 marca 2009 r., <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgsknr6/PSR-139> [dostęp: 11.02.2021].

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Rząd, jako inicjator omawianej zmiany, w uzasadnieniu do projektu wskazał, że regulacja ma na celu zmianę „postaw społeczeństwa i wskazanie na inne metody wychowawcze. W chwili obecnej w obowiązujących regulacjach prawnych nie funkcjonuje przepis, który wprost odnosiłby się do zakazu krzywdzenia dzieci”⁹.

Jako źródło rezolutywne omawianej nowelizacji można wskazać licznych przedstawicieli nauki, przede wszystkim lekarzy i pedagogów, ale także prawników, którzy od lat sprzeciwiali się stosowaniu kar cielesnych wobec małoletnich i postulowali wprowadzenie całkowitego ich zakazu. Zwracają oni uwagę na to, że kary takie skutkują wyłącznie wyrządzeniem karconemu bólu fizycznego, upokorzenia, rodzą strach w relacji z opiekunem, obniżają poczucie własnej wartości, prowadzą do lęklności czy nawet depresji, a więc zdecydowanie niekorzystnie wpływają na rozwój psychiczny i emocjonalny małoletniego oraz na jego zdolność do przyswajania wiedzy¹⁰. Ich zdaniem nawet przemoc o niewielkim natężeniu może spowodować negatywne skutki w rozwoju fizycznym, psychicznym i społecznym dziecka¹¹.

Za źródło rezolutywne należy uznać też tę część społeczeństwa, która przed wprowadzeniem omawianego zakazu opowiadała się przeciwko karzeniu fizycznemu. Przykładowo w 2008 r. 22% respondentów opowiadało się przeciwko możliwości dania klapsa w każdej z sytuacji wychowawczych¹².

Jako źródła rezolutywne, lecz w znaczeniu przedmiotowym, można postrzegać przepisy Konstytucji RP¹³ (art. 72 ust. 1) oraz aktów prawa międzynarodowego, które zobowiązują organy władzy publicznej do zapewnienia należytej ochrony dzieciom przed wszelkimi przejawami przemocy fizycznej i psychicznej (art. 19 ust. 1 i art. 37 Konwencji o Prawach Dziecka¹⁴, art. 17 Europejskiej Karty Społecznej¹⁵). Również niewiążące zalecenie 1666 (2004) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z dnia 22 czerwca 2004 r. w sprawie ogólnoeuropejskiego zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci sugeruje, aby państwa członkowskie uchwałyły wyraźny zakaz jakiegokolwiek karzenia fizycznego dzieci.

Źródłem akcesoryjnym są parlamentarzyści, którzy sprzeciwiali się pierwotnie projektowanemu i szerszemu brzmieniu omawianego przepisu („osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych, zadawania cierpień psychicznych i innych form poniżania dziecka”), zarzucając

⁹ Uzasadnienie projektu ustawy z 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Druk sejmowy nr 1698 Sejmu VI kadencji, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/E7D206E9D4B5292AC125756100371248/\\$file/1698.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/E7D206E9D4B5292AC125756100371248/$file/1698.pdf) [dostęp: 11.02.2021].

¹⁰ R. Sege, B. Siegel, *Effective Discipline to Raise Healthy Children*, „Pediatrics” 2018, vol. 142(6), s. 4; A. Rowland, G. Felicity, M. Stanton, *Physical Punishment of Children: Time to End the Defence of Reasonable Chastisement in the UK, USA and Australia*, „International Journal of Children Rights” 2017, vol. 25(1), s. 174; K. Makaruk, *Postawy Polaków wobec kar fizycznych a ich stosowanie w praktyce rodzicielskiej*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2012, nr 4, s. 40; I. Andrejew, *Oceny prawne karzenia nieletnich*, Warszawa 1964, s. 22; A. Cisek, *Obowiązek posłuszeństwa wobec rodziców a ochrona dóbr osobistych dziecka*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1990, nr 1152, s. 22.

¹¹ S. Hypś, *Prawnokarna ochrona dziecka przed przemocą*, [w:] *Prawo karne w ochronie praw dziecka*, red. A. Grześkowiak, I. Zgoliński, Bydgoszcz 2018, s. 103–104; A. Zolotor, M. Puzia, *op. cit.*, s. 213.

¹² E. Jarosz, *Postawy społeczne wobec bicia dzieci. Raport z badań*, www.powiat.swidnica.pl/strony/do_druku/aktualnosci/2012/11/025-01.pdf [dostęp: 11.02.2021], s. 5.

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).

¹⁴ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526).

¹⁵ Europejska Karta Społeczna sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 r. (Dz.U. 1999, nr 8, poz. 67).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

jego nieostrość i doprowadzając tym samym do brzmienia aktualnego w drodze przyjętej przez Sejm poprawki Senatu¹⁶.

PODMIOTY SCHEMATU DZIAŁANIA – DYSPONENCI

Dysponentem konstytutywnym w procesie legislacyjnym analizowanej nowelizacji był rząd, który zgłosił projekt ustawy. Do reprezentowania stanowiska Rady Ministrów w toku obrad upoważniony był Minister Pracy i Polityki Społecznej. Jednocześnie trzeba zauważyć, że istotną rolę w procesie formalizacji tego rozwiązania odegrał Senat, który w drodze zaakceptowanej przez Sejm poprawki zmienił projektowane brzmienie omawianego przepisu na brzmienie obowiązujące. Izba wyższa może więc być w tym przypadku traktowana jako drugi dysponent konstytutywny.

Niewątpliwie posłowie i senatorowie, którzy przyczynili się do wyżej zasygnalizowanej zmiany brzmienia przepisu art. 96¹ k.r.o., mogą być uznani za dysponentów akcesoryjnych. Dysponentem rezolutywnym zaś zdaje się być Rzecznik Praw Dziecka, który w swojej działalności od dawna wskazywał na konieczność wprowadzenia omawianych rozwiązań.

AKTORZY SCHEMATU DZIAŁANIA – BENEFICJENCI

Głównymi beneficjentami wprowadzenia przepisu art. 96¹ k.r.o. są niewątpliwie dzieci, które dzięki niemu mogą wychowywać się bez bólu, poniżenia i poczucia strachu przed karcącą ręką rodzica. Beneficjentami omawianego rozwiązania są także ci, którzy od lat optowali za proponowanymi zmianami – przedstawiciele organizacji zajmujących się ochroną praw dzieci, Rzecznik Praw Dziecka, jak również rodzice, którzy z katalogu swoich metod wychowawczych już dawno wyrugowali klapsy i inne kary fizyczne.

Karcenie cielesne niesie za sobą negatywne konsekwencje zarówno dla dzieci, jak i dla całej rodziny. Zaburzenia psychofizyczne małoletniego wynikające z karcenia cielesnego mogą stanowić przyczynę dalszych trudności wychowawczych, których niektórzy rodzice nie są w stanie rozwiązać inaczej niż poprzez dawanie klapsów. Powoduje to efekt błędnego koła. Zakaz stosowania kar cielesnych niesie więc za sobą długofalowe korzyści nie tylko dla dzieci, lecz także dla rodziców i rodzin. Należy też pamiętać o korzyściach dla członków całego społeczeństwa, którzy nie muszą obcować z jednostkami cierpiącymi na liczne zaburzenia, będące skutkiem doznawania karcenia cielesnego w dzieciństwie¹⁷.

AKTORZY SCHEMATU DZIAŁANIA – UŻYTKOWNICY (W TYM MALEFICJENCI)

Główny koszt wprowadzenia zakazu stosowania kar cielesnych ponoszą wykonujący władzę rodzicielską oraz opiekunowie i osoby sprawujące pieczę nad małoletnim, którzy ko-

¹⁶ *Stenogram z 68. posiedzenia Sejmu VI kadencji z 10 czerwca 2010 r.*, [http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter6.nsf/0/9D1A300E3DADB03EC125773E00836892/\\$file/68_b_ksiazka.pdf](http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter6.nsf/0/9D1A300E3DADB03EC125773E00836892/$file/68_b_ksiazka.pdf) [dostęp: 11.02.2021], s. 158; *Stenogram z 62. posiedzenia Sejmu VI kadencji...*, s. 140–180.

¹⁷ *Kary fizyczne a problemy zdrowotne i psychiczne*, www.niebieskalinia.info/files/Artykuly/Kary_fizyczne_a_problemy_zdrowotne_i_psychiczne.pdf [dostęp: 29.06.2021].

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

rzystali z karcenia fizycznego jako jednej z metod oddziaływania wychowawczego i nadal chcą je stosować. Stanowią oni niewątpliwie maleficjentów opisywanego rozwiązania.

Co ciekawe, maleficjentami mogą również stać się małoletni, którzy są chronieni przez omawiany zakaz. Stanie się tak w przypadkach, w których państwo zacznie ingerować w ich rodziny z powodu stosowania przez opiekunów kar cielesnych. Każda taka ingerencja w relacje wychowawcze, zwłaszcza prawnokarna, jest rozwiązaniem drastycznym i zasadniczo pogłębia rozkład rodziny, niszcząc więzi panujące między jej członkami¹⁸.

Jako innych użytkowników można wskazać przedstawicieli organizacji zajmujących się ochroną przed przemocą (np. Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”), pracowników socjalnych, kuratorów sądowych, członków rodzin zastępczych, pracowników placówek oświatowo-wychowawczych, funkcjonariuszy Policji czy organy wymiaru sprawiedliwości, które mogą bądź muszą reagować w przypadku złamania zakazu z art. 96¹ k.r.o. Za użytkowników należy też uznać wszystkich członków społeczeństwa, którzy są świadkami zachowań osób wykonujących władzę rodzicielską lub sprawujących pieczę nad małoletnimi i łamiących omawiany zakaz. Cięży na nich bowiem moralny oraz ustawowy obowiązek podjęcia reakcji (art. 12 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o zwalczaniu przemocy w rodzinie).

KORZYŚCI I KOSZTY

Korzyści z wprowadzonego zakazu będą czerpać małoletni tylko w tych przypadkach, w których rodzice bądź opiekunowie uszanują regulację art. 96¹ k.r.o. Stanie się on wtedy korzystny również dla pozostałych użytkowników, nie będą bowiem musieli podejmować reakcji w sytuacji, w której dzięki odstrasżającej mocy omawianego przepisu przemoc w rodzinie zostanie wyeliminowana. Reakcja przestanie być wówczas konieczna.

Omawiana regulacja zdaje się rodzić więcej kosztów dla użytkowników niż korzyści dla beneficjentów. Przede wszystkim surowe dolegliwości, łącznie z możliwością poniesienia odpowiedzialności karnej, dotyczyć będą tych rodziców i opiekunów, którzy złamią omawiany zakaz. Również dzieci, które są ofiarami tego typu zachowań, cierpią jednocześnie z powodu ingerencji państwa w ich dom rodzinny. Koszty, w tym ekonomiczne, działań podejmowanych na podstawie norm kreowanych m.in. przez Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie będą ponosić wyżej wymienieni pozostali użytkownicy, zobowiązani do reakcji w przypadku naruszenia zakazu z art. 96¹ k.r.o.

REKONSTRUKCJA POWIĄZAŃ POMIĘDZY ROZWIĄZANIAM FORMALNYMI I NIEFORMALNYMI – NORMY PRAWA RODZINNEGO

W przypadku łamania przez wykonujących władzę rodzicielską zakazu z art. 96¹ k.r.o. istnieje możliwość:

- a) ograniczenia władzy rodzicielskiej jednego z nich bądź obojga w przypadku, gdy dobro dziecka będzie ich zachowaniem polegającym na stosowaniu kar cielesnych zagrożone, w tym poprzez zarządzenie umieszczenia małoletniego w rodzinie zastępczej

¹⁸ R. Krajewski, *Karcenie dzieci. Perspektywa prawna*, Warszawa 2010, s. 105.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

czej, rodzinnym domu dziecka albo w instytucjonalnej pieczy zastępczej albo powierzenie tymczasowo pełnienia funkcji rodziny zastępczej małżonkom lub osobie, niepełniającym warunków dotyczących rodzin zastępczych, w zakresie niezbędnych szkoleń, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (art. 109 k.r.o.),

- b) pozbawienia władzy rodzicielskiej jednego z nich bądź obojga w przypadku, gdy sąd uzna, że złamanie omawianego zakazu stanowi nadużycie władzy rodzicielskiej bądź rażące zaniedbanie obowiązków względem dziecka (art. 111 k.r.o.),
- c) odebrania dziecka z rodziny przez pracownika socjalnego i umieszczenia go u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rozumieniu art. 115 § 11 Kodeksu karnego¹⁹, w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej w przypadku, w którym karcenie cielesne będzie zagrażało bezpośrednio zdrowiu lub życiu małoletniego (art. 12a ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie²⁰).

REKONSTRUKCJA POWIĄZAŃ POMIĘDZY ROZWIĄZANAMI FORMALNYMI I NIEFORMALNYMI – NORMY PRAWA KARNEGO

Art. 96¹ k.r.o. może stanowić regułę postępowania z dobrem, uadekwatniającą zakres normowania norm sankcjonowanych, zakazujących zwłaszcza spowodowania naruszenia netykalności cielesnej (art. 217 k.k.) czy lekkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 157 § 2 k.k.). W przypadku gdy zaistnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia tych przestępstw, wydaje się postępowanie o wszczęciu dochodzenia (art. 325b § 1 Kodeksu postępowania karnego²¹ i art. 303 k.p.k. w zw. z art. 325a § 2 k.p.k.). W związku z wprowadzeniem omawianego zakazu nie jest możliwe powołanie się na kontratyp dozwolonego karcenia, aby w ten sposób uwolnić się od odpowiedzialności karnej.

Trzeba jednak zwrócić uwagę, na co już ponad pół wieku temu wskazał I. Andrejew²², że kara kryminalna stanowi lichy środek wyrabiania w człowieku delikatności, która niewątpliwie potrzebna jest do postępowania z najmłodszymi, a orzeczona wobec rodzica może skutkować jednocześnie traumą dla rodziny, w szczególności zaś dla dziecka. Dlatego też sąd, opierając się na zasadach odpowiedzialności karnej oraz na dyrektywach wymiaru kary, może w niektórych przypadkach uznać, że stosujący kary fizyczne rodzic nie popełnił przestępstwa ze względu na znikomy stopień społecznej szkodliwości czynu (art. 1 § 2 k.k.) bądź np. warunkowo umorzyć postępowanie karne wobec niego (art. 66 § 1 k.k.). Również Komitet Praw Dziecka rekomenduje dla krajów systemu *common law* usunięcie kontratypu karcenia fizycznego małoletnich z pozostawieniem możliwości powołania się na regułę *de minimis* tak, aby drobne naruszenia zakazu stosowania kar cielesnych nie były ścigane karnie²³.

¹⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1444 ze zm.), dalej: k.k.

²⁰ T.j. Dz.U. 2020, poz. 218 ze zm.

²¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. 2020, poz. 30 ze zm.), dalej: k.p.k.

²² I. Andrejew, *op. cit.*, s. 117.

²³ D. Birchall, D. Burke, *Just a Slap on the Wrist? Parental Corporal Punishment of Children and the Defence of Reasonable Chastisement in Hong Kong*, "Hong Kong Law Journal" 2020, vol. 50(1), s. 181.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Jednocześnie nie sposób odmówić racji R. Krajewskiemu, który zwraca uwagę, że „wyrozumiałość dla takich jednostkowych przypadków nie jest korzystna z perspektywy tak prewencji indywidualnej, jak i generalnej, gdyż skoro takie zachowanie nie pociągnęło za sobą jakichkolwiek konsekwencji, to po stronie sprawcy rodzic to może chęć kolejnych takich zachowań, zaś w opinii innych osób prowadzić to może do stwierdzenia, że skoro on nie poniósł odpowiedzialności karnej, to i im ona nie grozi”²⁴. Niezwykle trudno jest w tym przypadku znaleźć rozwiązanie optymalne²⁵. Zdaje się, że należy zaakceptować rozwiązanie zaproponowane przez R. Krajewskiego, aby w przypadku nieznacznego przekroczenia granic legalnego oddziaływania wychowawczego poddać rodziców ograniczeniom i kontroli przewidzianym przez normy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, zamiast uruchamiać wymiar sprawiedliwości związany z aktualizacją prawnokarnej normy sankcjonującej²⁶. Należy promować reguły postępowania, zgodnie z którymi jakakolwiek przemoc wobec dzieci jest niedopuszczalna, a normy prawa karnego pozostawić wyłącznie do najcięższych przypadków tak, aby unikać niepotrzebnego rozbijania rodziny²⁷.

REKONSTRUKCJA POWIĄZAŃ POMIĘDZY ROZWIĄZANIAM FORMALNYMI I NIEFORMALNYMI – NIESFORMALIZOWANE NORMY POSTĘPOWANIA

Silne poparcie dla stosowania kar cielesnych wobec małoletnich występuje nadal:

- a) w polskim społeczeństwie – w 2018 r. stosowanie klapsów popierało 43% respondentów, a 24% było zwolennikami „silnego lania”, przy czym 85% respondentów zdawało sobie sprawę z tego, że stosowanie kar cielesnych jest niezgodne z prawem²⁸,
- b) w polskim orzecznictwie – Sąd Okręgowy w Gliwicach sugeruje, że istnieją sytuacje, w których działanie sprawcy przestępstwa trudno odróżnić od niekaralnego karcenia wychowawczego²⁹,
- c) wśród przedstawicieli nauki – np. P. Czarnek uważa, że występują sytuacje w życiu, w których zastosowanie kary fizycznej wobec dziecka jest nieodzowne³⁰. Zdaniem W. Jedleckiej w Polsce występuje prawna tolerancja fizycznego karcenia dzieci³¹,
- d) wśród uczestników procesu legislacyjnego – np. poseł R. Telus twierdzi, że klaps jest wyrazem miłości rodzica wobec dziecka³².

Polska nie jest wyjątkiem na arenie międzynarodowej w kwestii istniejącego poparcia dla stosowania kar cielesnych wobec małoletnich. Jak wskazują A. Rowland, G. Felicity i M. Stanton, w 2017 r. w USA aż 65% rodziców popierało karcenie fizyczne małych dzieci, a wśród przedstawicieli amerykańskiego wymiaru sprawiedliwości wciąż występują głosy po-

²⁴ R. Krajewski, *op. cit.*, s. 105.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ D. Birchall, D. Burke, *op. cit.*, s. 169–170, 181, 189.

²⁸ E. Jarosz, *Postawy wobec przemocy w wychowaniu – czy dobra zmiana? Raport Rzecznika Praw Dziecka 2018*, https://brpd.gov.pl/sites/default/files/raport_2018.pdf [dostęp: 11.02.2021], s. 8, 29.

²⁹ Wyrok SO w Gliwicach z dnia 23 marca 2017 r., V Ka 647/16.

³⁰ P. Czarnek, *Karcenie małoletnich w świetle Konstytucji RP*, [w:] *Prawne aspekty karcenia małoletnich*, red. F. Ciepły, Warszawa 2011, s. 34.

³¹ W. Jedlecka, *Zakaz stosowania kar cielesnych a kontratyp karcenia wychowawczego*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, nr 2, s. 100.

³² *Stenogram z 62. posiedzenia Sejmu VI kadencji...*, s. 166.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

pierające tę metodę dyscyplinowania³³. Również niektórzy przedstawiciele nauki zagranicznej – na co zwracają uwagę A. Rowland, G. Felicity i M. Stanton – twierdzą, że sporadyczne klapsy nie przynoszą szkody, a tradycyjne metody dyscyplinowania dzieci nie powinny być przedwcześnie zakazane³⁴. W USA karcenie fizyczne dopuszczalne jest we wszystkich stanach (podobnie jest w Australii), natomiast w Anglii i Irlandii Północnej zakazane jest wyłącznie takie karcenie cielesne, które pozostawia na ciele dziecka ślad bądź jest dokonane za pomocą narzędzia, np. laski czy paska³⁵. Na terenie Walii kontratyp karcenia cielesnego małoletnich zostanie usunięty w 2022 r.³⁶ Z kolei w RPA w 2005 r. odrzucono zakaz stosowania kar cielesnych wobec małoletnich, ponieważ parlamentarzyści byli zwolennikami tej metody³⁷.

W związku z powyższym można przypuszczać, że wykształciły się niesformalizowane normy, na mocy których stosowanie lekkich klapsów w stosunku do dzieci nadal jest praktykowane, bez stosownej reakcji ze strony uprawnionych do tego organów oraz przy braku potępienia części społeczeństwa. Zgodnie z owymi regułami wychowanie dzieci, w tym stosowanie wobec nich kar, stanowi uprawnienie rodziców, w którego treść inne osoby nie powinny ingerować³⁸. Można rzec, że w Polsce – podobnie jak w Hong Kongu – karcenie cielesne małoletnich jest nadal dla niemal połowy rodziców bądź opiekunów zakorzenione w normach społecznych³⁹.

Ową niesformalizowaną normę zdają się dobrze oddawać słowa B. Hołysta, wypowiedziane już po uchwaleniu omawianego zakazu. Zdaniem tego wiktymologa „stosowanie przemocy fizycznej wobec dzieci – bicie, szarpanie, kopanie itp. w zasadzie jest w naszym kraju czynnością prawnie dopuszczalną, o ile nie nosi znamion systematycznego znęcania się ściganego z art. 207 k.k. Z prawnego punktu widzenia, o ile dziecko karane jest beznamiętnie i umiarkowanie i jeśli nie przekracza to zdolności dziecka do zniesienia kary, która egzekwowana jest odpowiednim narzędziem – to wolno w Polsce stosować wobec dzieci kary cielesne”⁴⁰. Niesformalizowana norma postępowania może zatem brzmieć: „Rodzicu/opiekunie, stosuj takie kary, jakie uznasz za stosowne dla osiągnięcia celów wychowawczych”.

RZECZYWISTA ROLA ZAKAZU STOSOWANIA KAR CIELESNYCH WOBEC MAŁOLETNIICH

Stosowanie kar cielesnych wobec małoletnich od zawsze było zachowaniem naruszające przyrodzoną i niezbywalną godność człowieka, do której poszanowania wzywają zarówno przepisy krajowe (art. 30 Konstytucji RP), jak i międzynarodowe (Preambuła do Międzynarodo-

³³ A. Rowland, G. Felicity, M. Stanton, *op. cit.*, s. 172–174.

³⁴ *Ibidem*, s. 172; T. Waterston, S. Janson, *Hitting children is wrong*, „BMJ Paediatrics Open” 2020, vol. 4(1), s. 1.

³⁵ A. Rowland, G. Felicity, M. Stanton, *op. cit.*, s. 182–184; T. Waterston, S. Janson, *op. cit.*, s. 1.

³⁶ D. Birchall, D. Burke, *op. cit.*, s. 186.

³⁷ J. Sloth-Nielsen, *Sideswipes and Backhanders: Abolition of the Reasonable Chastisement Defence in South Africa*, „International Journal of Law, Policy and the Family” 2020, vol. 34(2), s. 193; T. Waterston, S. Janson, *op. cit.*, s. 2.

³⁸ M. Wolicki, *Zasadność i dopuszczalne formy karcenia małoletnich według wskazań psychologii wychowawczej*, [w:] *Prawne aspekty karcenia małoletnich*, red. F. Cieplý, Warszawa 2011, s. 150.

³⁹ D. Birchall, D. Burke, *op. cit.*, s. 188.

⁴⁰ B. Hołyst, *Wiktymologia*, Warszawa 2011, s. 431.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

dowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych)⁴¹. To, że adresatem owego zakazu są także podmioty prawa prywatnego – a do tej kategorii zaliczają się rodzice czy opiekunowie – nie podlega w doktrynie zakwestionowaniu nawet przez tych prawników, którzy opowiadają się przeciwko bezpośredniemu, horyzontalnemu stosowaniu przepisów statuujących prawa człowieka⁴². Uderzenie dziecka było więc bezprawne w krajach cywilizowanych tak samo, jak uderzenie dorosłego człowieka. Zakaz naruszania godności człowieka ma bowiem charakter bezwzględny i dotyczy wszystkich⁴³. Powyższą tezę potwierdza również orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Republiki Południowej Afryki, który zwrócił uwagę na to, że karcenie cielesne stanowi naruszenie prawa do godności, będącego fundamentalną wartością konstytucyjną⁴⁴.

Zarówno w społeczeństwie, jak i wśród pedagogów brakuje zgody co do tego, czy stosowanie kar cielesnych ma jakikolwiek walor wychowawczy⁴⁵. Co istotne, nawet najlepsza motywacja wychowawcza stojąca za tą metodą karcenia nie zmniejszy jej szkodliwego wpływu na dziecko. To skłania do uznania, że karcenie cielesne w żadnym wypadku nie może (i nigdy nie mogło) być uznane za czynność legalną.

Ustanowienie zakazu stosowania kar cielesnych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym nie poszerzyło więc zakresu kryminalizacji. Zachowanie polegające na karceniu fizycznym także przed wejściem w życie art. 96¹ k.r.o. nie stanowiło – ze względu na bezwzględnie obowiązujący zakaz naruszania ludzkiej godności – społecznie akceptowalnej metody oddziaływania wychowawczego i tym samym zawsze było bezprawne.

Należy przyznać, że wprowadzenie przepisu art. 96¹ k.r.o. stanowi przykład próby wykorzystania regulatywnej funkcji prawa w umacnianiu pożądanych przez ustawodawcę postaw społecznych. Jak zauważa M. Płatek, prawo kształtuje kulturę i zmienia przekonania – sprawia, że jego treści w społeczeństwie są traktowane jako coś normalnego⁴⁶. Na to też zwróciła uwagę E. Zielińska w opinii prawnej do projektu ustawy wprowadzającej omawiany przepis, pisząc o potwierdzeniu zakazu stosowania kar cielesnych⁴⁷. Taki cel, jak zostało wskazane wyżej, ujawnił również sam projektodawca w uzasadnieniu projektu. W tym tonie wypowiedział się w trakcie procesu legislacyjnego poseł T. Ross: „Chcę wrócić do tematu kar cielesnych, do tego klapsa. Są to dwie kwestie, które trzeba rozdzielić – sprawę karną i sprawę wrażliwości społecznej, sprawę wyrobienia w ludziach odruchu reagowania. Klaps, który mama daje dziecku przy wsiadaniu do autobusu, powinien być natychmiast kontrowany. Nie

⁴¹ R. Smith, *'Hands-off parenting?' – towards a reform of the defence of reasonable chastisement in the UK*, „Child and Family Law Quarterly” 2004, vol. 16(3), s. 267.

⁴² L. Bosek, *Prawo podstawowe do godności ludzkiej w Konstytucji RP*, [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, t. 1, Warszawa 2012, s. 94–96; J. Boć, B. Banaszak, M. Jabłoński, *Komentarz do art. 30 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, red. J. Boć, Wrocław 1998, s. 68.

⁴³ Wyrok TK z dnia 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, LEX nr 46869.

⁴⁴ J. Sloth-Nielsen, *op. cit.*, s. 195.

⁴⁵ S. Różycka-Jarosz, *Karcenie dzieci – czyn zabroniony czy okoliczność uchylająca bezprawność*, Warszawa 2012, s. 79; T. Waterston, S. Janson, *op. cit.*, s. 1.

⁴⁶ M. Płatek, *W drodze*, „Niebieska Linia” 2005, nr 6, www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/4463-w-drodze [dostęp: 11.02.2021].

⁴⁷ E. Zielińska, *Opinia prawna dotycząca Sprawozdania Komisji Polityki Społecznej i Rodziny (druk 2776) o rządowym projekcie zmiany ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (druk 1698) oraz o poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk nr 1789)*, [http://orka.sejm.gov.pl/RexDomk6.nsf/0/937A28F06DB23B7EC12576E30041A579/\\$file/i412_10.rtf](http://orka.sejm.gov.pl/RexDomk6.nsf/0/937A28F06DB23B7EC12576E30041A579/$file/i412_10.rtf) [dostęp: 11.02.2021], s. 17.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

chodzi o to, że przyjdzie policjant, ale chodzi o nieprzyzwolenie społeczne, a do tego potrzebna jest szeroka edukacja i do tego powinniśmy zmierzać”⁴⁸. Zakaz stosowania kar cielesnych wobec małoletnich ma za zadanie powstrzymać rodziców od okrutnego karcenia przez edukację i wsparcie, a nie metodami punitwnymi⁴⁹.

Warto podkreślić, co czyni P. Tuleja, że prawo do ochrony godności z art. 30 Konstytucji RP ma charakter subsydiarny i „jednostka może się na nie powoływać wyłącznie w sytuacji, gdy inne prawa lub wolności ochrony takiej mu nie gwarantują”⁵⁰. Stąd też bardzo pozytywnie należy ocenić decyzję ustawodawcy, który zdecydował się dodać do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego przepis wskazujący wprost na bezprawny sposób obcowania z dobrami prawnymi małoletniego w postaci karcenia fizycznego oraz gwarantujący wspomnianą ochronę.

WPLYW POTWIERDZENIA ZAKAZU STOSOWANIA KAR CIELESNYCH NA ZMIANĘ POGLĄDÓW SPOŁECZEŃSTWA DOTYCZĄCYCH METOD WYCHOWAWCZYCH

W 2008 r., a więc dwa lata przed wprowadzeniem zakazu stosowania kar cielesnych, 78% respondentów aprobowало stosowanie drobnych kar fizycznych, zgadzając się ze stwierdzeniem, że są takie sytuacje, w których dziecku należy dać klapsa⁵¹. Cztery lata później (dwa lata po wprowadzeniu art. 96¹ k.r.o.) poparcie społeczne wobec tej formy karcenia małoletnich spadło do 69%⁵². W 2014 r. wskaźnik ten wyniósł 61%⁵³, a w 2017 r. – 52%⁵⁴. W 2018 r. odsetek osób popierających stosowanie klapsów wyniósł już tylko 43%⁵⁵. Nieco wolniej kształtuje się spadek znacznie mniejszego od samego początku poparcia społecznego związanego z karceniem dzieci poprzez tzw. lanie. W 2008 r. zwolennikami „lania” było 41% ankietowanych⁵⁶, w 2012 r. – 38%⁵⁷, w 2014 r. – 28%⁵⁸, w 2017 r. – 27%⁵⁹, a w 2018 r. – 24%⁶⁰.

Jak widać na podstawie zaprezentowanych danych, poparcie dla stosowania kar cielesnych wobec małoletnich przez polskie społeczeństwo zdecydowanie spadło. Nasuwa się pytanie, czy to wprowadzenie zakazu tego typu metod wychowawczych w 2010 r. stało się tego przyczyną. Warto w tym celu spojrzeć na jeszcze jedne wyniki badań, dotyczące świadomości społecznej istnienia w polskim systemie prawnym zakazu karcenia fizycznego dzieci. W 2012 r. 78% badanych zdawało sobie sprawę z tego, że bicie dziecka jest niezgodne z pra-

⁴⁸ 133. posiedzenie Komisji Polityki Społecznej...

⁴⁹ D. Birchall, D. Burke, *op. cit.*, s. 181.

⁵⁰ P. Tuleja, *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności (wybrane problemy)*, Kraków 2003, s. 127–128.

⁵¹ E. Jarosz, *Postawy społeczne...*, s. 5.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Bicie dzieci po polsku... czyli postawy społeczne wobec przemocy w wychowaniu. Raport Rzecznika Praw Dziecka 2014*, http://brpd.gov.pl/sites/default/files/prezentacja_wynikow_badan_2014.pdf [dostęp: 11.02.2021], s. 4.

⁵⁴ E. Jarosz, *Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć! Raport Rzecznika Praw Dziecka 2017*, http://brpd.gov.pl/sites/default/files/przemoc_w_wychowaniu_raport_2017_0.pdf [dostęp: 11.02.2021], s. 5.

⁵⁵ Eadem, *Postawy wobec przemocy...*, s. 8.

⁵⁶ Eadem, *Postawy społeczne...*, s. 7.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Bicie...*, s. 6.

⁵⁹ E. Jarosz, *Przemoc w wychowaniu...*, s. 4.

⁶⁰ Eadem, *Postawy wobec przemocy...*, s. 10.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

wem⁶¹. W 2014 r. odsetek ten wyniósł 76%⁶², w 2017 r. – 70%⁶³, a w 2018 r. – 85%⁶⁴. Dane te wskazują, że świadomość niezgodności bicia dzieci z prawem była obecna w społeczeństwie praktycznie od momentu wprowadzenia zakazu stosowania kar cielesnych, a nawet nieco zmniejszała się, aż do gwałtownego wzrostu w 2018 r. Spadek poparcia korzystania z tego typu metod wychowawczych był natomiast stały.

Należy pamiętać, że badania postaw społecznych odzwierciedlają wyłącznie poglądy, nie dają zaś obrazu rzeczywistych postaw. Faktyczne działania mogą mijać się z głoszonymi deklaracjami. Aby w pełni ocenić efekty wprowadzonego zakazu, należałoby przeprowadzić badania weryfikujące rzeczywiste zachowania, np. analizując statystyki prowadzone przez organizacje zajmujące się wspieraniem rodzin oraz ochroną dzieci przed przemocą czy też statystyki kryminalne. I tak można zauważyć, że pomiędzy 2010 a 2012 r. nastąpił dwukrotny spadek liczby małoletnich ofiar przemocy w rodzinie (z nieco ponad 40 tys. do nieco poniżej 20 tys.)⁶⁵. W 2014 r. odnotowano wprawdzie niewielki wzrost do 21 tys., ale następnie zaobserwowano postępujący spadek do 12 tys. w 2019 r.⁶⁶ Na podstawie wskazanych danych nie sposób jednak stwierdzić, jaką część przemocy wobec dzieci stanowiło niedozwolone karzenie cielesne.

Można zaryzykować tezę, że wprowadzenie art. 96¹ k.r.o. wpłynęło na spadek społecznej aprobaty karcenia fizycznego małoletnich, lecz nie było jedynym i decydującym czynnikiem. Wydaje się, że równie istotne znaczenie dla kreowania pozytywnych wzorców zachowań mogą mieć kampanie społeczne czy edukacyjne przeciwdziałające jakimkolwiek formom przemocy wobec najmłodszych, a także polityka ukierunkowana na wsparcie rodzin. Całkowitą rację mają A. Rowland, G. Felicity i M. Stanton, pisząc, że „prawa działają lepiej w celu wykorzenia zachowań w połączeniu z edukacją i środkami wspomagającymi”⁶⁷. Trzeba działać, jak rząd Walii, który „proponuje szereg środków wspierających rodziców, takich jak podnoszenie świadomości i wpajanie pozytywnych umiejętności rodzicielskich, które są zgodne z prawami człowieka”⁶⁸.

PODSUMOWANIE

Przepis art. 96¹ k.r.o. nic nie zmienił odnośnie do zakresu dozwolonego karcenia małoletnich, ponieważ zanim omawiany przepis pojawił się w tej ustawie, rodzice nie mogli już stosować kar cielesnych w ramach oddziaływania wychowawczego. Sprzecznego z najwyższymi w polskim systemie prawnym aktami, takimi jak Konstytucja RP czy Międzynarodowy Pakt Praw Politycznych i Obywatelskich, uprawnienia nie sposób wyprowadzać z przepisów dotyczących władzy rodzicielskiej. Przepis ten stanowi jedynie próbę wzmocnienia pożądaných postaw społecznych oraz kultury wychowawczej celem ostatecznego wyeliminowania bez-

⁶¹ *Przemoc wobec dzieci*, <https://dzieciw Polsce.pl/analiza/29/przemoc-wobec-dzieci> [dostęp: 29.06.2021].

⁶² *Ibidem*.

⁶³ E. Jarosz, *Postawy społeczne...*, s. 13.

⁶⁴ *Bicie...*, s. 13.

⁶⁵ E. Jarosz, *Przemoc w wychowaniu...*, s. 12.

⁶⁶ Eadem, *Postawy wobec przemocy...*, s. 29.

⁶⁷ A. Rowland, G. Felicity, M. Stanton, *op. cit.*, s. 185; R. Smith, *op. cit.*, s. 267, 269; T. Waterston, S. Janson, *op. cit.*, s. 2.

⁶⁸ D. Birchall, D. Burke, *op. cit.*, s. 187.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

prawnego stosowania kar cielesnych i taka jest jego rola w każdym porządku prawnym⁶⁹. Zakaz karcenia cielesnego dzieci, podobnie jak postulowane usunięcie kontratypu dozwolonego karcenia w Hong Kongu, nie został też wprowadzony celem zwiększenia ścigania rodziców⁷⁰.

Natomiast fakt, że część rodziców i opiekunów stosowało te kary i stosuje je nadal, jak również utrzymujące się na pewnym poziomie poparcie społeczne dla nich wskazuje na to, iż niesformalizowane normy postępowania mimo wszystko biorą górę nad normami prawnymi, w tym nad omawianym przepisem, który ma na celu umocnić prawidłowe postawy społeczne w stosunku do dzieci w trakcie procesu wychowawczego. Karcenie fizyczne dzieci jest nadal dla niektórych rodziców lub opiekunów zachowaniem normalnym, a wspomniany zakaz stanowi „znaczącą ingerencję w sferę prywatną”⁷¹. Być może musi upłynąć więcej czasu, aby przekonać pozostałą część społeczeństwa o szkodliwości fizycznego karcenia małoletnich.

Choć społeczeństwo nie jest gotowe na zmianę postępowania w zakresie wychowania dzieci, to konieczność zapewnienia im jako podmiotom najsłabszym największej ochrony w pełni uzasadnia wprowadzenie *expressis verbis* zakazu stosowania kar cielesnych⁷². Niedopuszczalne jest to, aby prawo do karcenia cielesnego, które w przeszłości przysługiwało panom nad niewolnikami oraz mężom nad żonami, nadal było stosowane wobec tych najbardziej kruchych i słabych⁷³.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Andrejew I., *Oceny prawne karcenia nieletnich*, Warszawa 1964.
- Birchall D., Burke D., *Just a Slap on the Wrist? Parental Corporal Punishment of Children and the Defence of Reasonable Chastisement in Hong Kong*, „Hong Kong Law Journal” 2020, vol. 50(1).
- Boć J., Banaszak B., Jabłoński M., *Komentarz do art. 30 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, red. J. Boć, Wrocław 1998.
- Bosek L., *Prawo podstawowe do godności ludzkiej w Konstytucji RP*, [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, t. 1, Warszawa 2012.
- Chmielnicki P., *Identyfikacja celów i funkcji w ramach wykładni prawa*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2015, nr 3.
- Chmielnicki P., *Konspekt badań nad źródłami pochodzenia prawa*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2012, nr 11.
- Chmielnicki P., *Metodyka badań nad źródłami powstawania prawa. Część 1. Podstawy*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2012, nr 3.
- Chmielnicki P., *Metodyka badań nad źródłami powstawania prawa. Część 2. Uzasadnienie i objaśnianie poszczególnych faz badań*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2012, nr 4.
- Chmielnicki P., *Uniwersalna metoda oceny regulacji skutków prawnych*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2013, nr 7–8.
- Cisek A., *Obowiązek posłuszeństwa wobec rodziców a ochrona dóbr osobistych dziecka*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1990, nr 1152.
- Czarnek P., *Karcenie małoletnich w świetle Konstytucji RP*, [w:] *Prawne aspekty karcenia małoletnich*, red. F. Cieplý, Warszawa 2011.
- Gurdek M., *Wstęp*, [w:] *Badania nad źródłami prawa i efektami jego stosowania*, red. M. Gurdek, t. 1, Warszawa 2020.

⁶⁹ A. Rowland, G. Felicity, M. Stanton, *op. cit.*, s. 188–189; D. Birchall, D. Burke, *op. cit.*, s. 169, 188.

⁷⁰ D. Birchall, D. Burke, *op. cit.*, s. 193.

⁷¹ *Ibidem*, s. 169.

⁷² A. Rowland, G. Felicity, M. Stanton, *op. cit.*, s. 189.

⁷³ Zob. R. Smith, *op. cit.*, s. 261.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Hołyst B., *Wiktymologia*, Warszawa 2011.

Hypś S., *Prawnokarna ochrona dziecka przed przemocą*, [w:] *Prawo karne w ochronie praw dziecka*, red. A. Grześkowiak, I. Zgoliński, Bydgoszcz 2018.

Jedlecka W., *Zakaz stosowania kar cielesnych a kontratyp karcenia wychowawczego*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, nr 2, DOI: <https://doi.org/10.19195/0137-1134.120.55>.

Krajewski R., *Karcenie dzieci. Perspektywa prawna*, Warszawa 2010.

Makaruk K., *Postawy Polaków wobec kar fizycznych a ich stosowanie w praktyce rodzicielskiej*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2012, nr 4.

Matczak M., *Imperium tekstu. Prawo jako postulowanie i urzeczywistnianie świata możliwego*, Warszawa 2019.

Rowland A., Felicity G., Stanton M., *Physical Punishment of Children: Time to End the Defence of Reasonable Chastisement in the UK, USA and Australia*, “International Journal of Children Rights” 2017, vol. 25(1), DOI: <https://doi.org/10.1163/15718182-02501007>.

Różycka-Jarosz S., *Karcenie dzieci – czyn zabroniony czy okoliczność uchylająca bezprawność*, Warszawa 2012.

Sege R., Siegel B., *Effective Discipline to Raise Healthy Children*, “Pediatrics” 2018, vol. 142(6), DOI: <https://doi.org/10.1542/peds.2018-3112>.

Sloth-Nielsen J., *Sideswipes and Backhanders: Abolition of the Reasonable Chastisement Defence in South Africa*, “International Journal of Law, Policy and the Family” 2020, vol. 34(2), DOI: <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebaa005>.

Smith R., *‘Hands-off parenting?’ – towards a reform of the defence of reasonable chastisement in the UK*, “Child and Family Law Quarterly” 2004, vol. 16(3).

Tuleja P., *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności (wybrane problemy)*, Kraków 2003.

Waterston T., Janson S., *Hitting children is wrong*, “BMJ Paediatrics Open” 2020, vol. 4(1), DOI: <https://doi.org/10.1136/bmjpo-2020-000675>.

Wolicki M., *Zasadność i dopuszczalne formy karcenia małoletnich według wskazań psychologii wychowawczej*, [w:] *Prawne aspekty karcenia małoletnich*, red. F. Ciepły, Warszawa 2011.

Zolotor A., Puzia M., *Bans against Corporal Punishment: A Systematic Review of the Laws, Changes in Attitudes and Behaviours*, “Child Abuse Review” 2010, vol. 19(4), DOI: <https://doi.org/10.1002/car.1131>.

NETOGRAFIA

133. *posiedzenie Komisji Polityki Społecznej oraz Rodziny z 5 marca 2009 r.*, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgsknr6/PSR-133> [dostęp: 11.02.2021].

139. *posiedzenie Komisji Polityki Społecznej oraz Rodziny z 31 marca 2009 r.*, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgsknr6/PSR-139> [dostęp: 11.02.2021].

Bicie dzieci po polsku... czyli postawy społeczne wobec przemocy w wychowaniu. Raport Rzecznika Praw Dziecka 2014, http://brpd.gov.pl/sites/default/files/prezentacja_wynikow_badan_2014.pdf [dostęp: 11.02.2021].

Jarosz E., *Postawy społeczne wobec bicia dzieci. Raport z badań*, www.powiat.swidnica.pl/strony/do_druku/aktualnosci/2012/11/025-01.pdf [dostęp: 11.02.2021].

Jarosz E., *Postawy wobec przemocy w wychowaniu – czy dobra zmiana? Raport Rzecznika Praw Dziecka 2018*, https://brpd.gov.pl/sites/default/files/raport_2018.pdf [dostęp: 11.02.2021].

Jarosz E., *Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć! Raport Rzecznika Praw Dziecka 2017*, http://brpd.gov.pl/sites/default/files/przemoc_w_wychowaniu_raport_2017_0.pdf [dostęp: 11.02.2021].

Kary fizyczne a problemy zdrowotne i psychiczne, www.niebieskalinia.info/files/Artykuly/Kary_fizyczne_a_problemy_zdrowotne_i_psychiczne.pdf [dostęp: 29.06.2021].

Płatek M., *W drodze*, „Niebieska Linia” 2005, nr 6, www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/4463-w-drodze [dostęp: 11.02.2021].

Przemoc wobec dzieci, <https://dzieciwpolsce.pl/analiza/29/przemoc-wobec-dzieci> [dostęp: 29.06.2021].

Stenogram z 62. posiedzenia Sejmu VI kadencji z 4 marca 2010 r., [http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter6.nsf/0/484DDBBB3FB4A10EC12576DD000EA21F/\\$file/62_b_ksiazka.pdf](http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter6.nsf/0/484DDBBB3FB4A10EC12576DD000EA21F/$file/62_b_ksiazka.pdf) [dostęp: 11.02.2021].

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Stenogram z 68. posiedzenia Sejmu VI kadencji z 10 czerwca 2010 r., [http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter6.nsf/0/9D1A300E3DADB03EC125773E00836892/\\$file/68_b_ksiazka.pdf](http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter6.nsf/0/9D1A300E3DADB03EC125773E00836892/$file/68_b_ksiazka.pdf) [dostęp: 11.02.2021].

Uzasadnienie projektu ustawy z 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Druk sejmowy nr 1698 Sejmu VI kadencji, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/E7D206E9D4B5292AC125756100371248/\\$file/1698.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/E7D206E9D4B5292AC125756100371248/$file/1698.pdf) [dostęp: 11.02.2021].

Zielińska E., *Opinia prawna dotycząca Sprawozdania Komisji Polityki Społecznej i Rodziny (druk 2776) o rządowym projekcie zmiany ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (druk 1698) oraz o poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk nr 1789)*, [http://orka.sejm.gov.pl/RexDomk6.nsf/0/937A28F06DB23B7EC12576E30041A579/\\$file/i412_10.rtf](http://orka.sejm.gov.pl/RexDomk6.nsf/0/937A28F06DB23B7EC12576E30041A579/$file/i412_10.rtf) [dostęp: 11.02.2021].

AKTY PRAWNE

Europejska Karta Społeczna sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 r. (Dz.U. 1999, nr 8, poz. 67).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).

Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526).

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1359 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1444 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. 2020, poz. 30 ze zm.).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz.U. 2020, poz. 218 ze zm.).

Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2010, nr 125, poz. 842).

ORZECZNICTWO

Wyrok SO w Gliwicach z dnia 23 marca 2017 r., V Ka 647/16.

Wyrok TK z dnia 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, LEX nr 46869.